

Karitas Srbije i Crne Gore
AGENDA, Centar za podršku porodici

PROJEKAT:

**UNAPREDJENJE KVALITETA ŽIVOTA U ROMSKOM
NASELJU RUŠANJ**

Rezultati anketnog istraživanja

Izveštaj sačinila Slavica Komatina

Beograd, 7. decembar 2007.

1. Uvod

Za potrebe projekta „Unapredjenje kvaliteta života u romskom naselju *Rušanj*“, koje zajednički realizuju Karitas Srbije i Crne Gore i Agenda, Centar za podršku porodici, poslednje nedelje novembra 2007. godine u beogradskom naselju Rušanj sprovedeno je anketno istraživanje među pripadnicima tamošnje romske zajednice, s ciljem da se utvrde njihove osnovne društveno ekonomske karakteristike i preduzmu odgovarajuće akcije u rešavanju najizraženijih problema.

Istraživanju su prethodili dogovori i uspostavljena odlična saradnja sa aktivistima Crvenog krsta Čukarice, koji već godinama u Rušnjju organizuju vrtić za romsku decu, zatim direktorkom lokalne osnovne škole, kao i istaknutim članovima, takozvanim liderima, ove male romske zajednice.

Oni su nam obezbedili neophodne prve informacije o ispitivanoj populaciji, obavestivši nas o adresama potencijalnih ispitanika, tako da smo anketnim istraživanjem obuhvatili sve porodice do čijih smo podataka uspeali da dodjemo.

Anketiranjem je obuhvaćena 151 osoba iz 26 domaćinstava Roma koji svi žive relativno blizu, u stambenim zgradama solidnog kvaliteta u kojima su oni dominantni, ali ne i isključivi stanari, jer u tim zgradama zajedno sa njima žive i pripadnici drugih nacionalnosti. Ranije je to bilo isključivo romsko naselje, očigledno planski naseljeno, ali su vremenom pojedini Romi prodavali svoje stanove, često i izbeglicama, s tim što su Romi još uvek daleko brojniji od neromskog stanovništva. Samo dvojica ispitanika žive u kućama nedaleko od zgrada i kojima žive ostali pripadnici romske zajednice.

Istraživanjem smo obuhvatili sledeće oblasti: broj i strukturu porodičnog domaćinstva, starosno-polne karakteristike članova domaćinstva, kod odraslih članova ispitivali smo pismenost, obrazovanje, zanimanje, zaposlenost, osnovne izvore prihoda, posedovanje ličnih dokumenata i drugo, a kod dece pored osnovnih podataka o starosno-polnoj strukturi naročito smo istraživali da li redovno pohađaju školu i osnovne probleme vezane za školovanje i obrazovanje, zatim obuhvaćenost dece sistemom zdravstvene zaštite i druge probleme vezane za decu. Takodje smo ispitivali karakteristike stambenog prostora u kome žive.

2. Osnovna obeležja romske porodice kod ispitivane populacije

Što se **strukture porodica** tiče, 50% ispitivanih osoba živi u nuklearnim, a 50% u proširenim porodicama, dakle, pored roditelja i dece imaju i druge, uglavnom bliže srodnike u porodičnom domaćinstvu.

U jednoj porodici u proseku živi 5,8 članova, a evidentirano je ukupno 86 odraslih osoba i 65 dece starosti do 18 godina.

Prosečna starost odraslih članova porodice je oko 39 godina, a dece 8.5 godina. 30% dece je predškolskog uzrasta, a samo 4.6% srednjoškolskog uzrasta, dok su sva ostala deca osnovnoškolskog uzrasta.

Na prvi pogled, sem u pogledu brojnosti (većeg broja dece i veće zastupljenosti širih srodnika) ove porodice se ne razlikuju od prosečne porodice u Srbiji, ako se imaju u vidu pre svega odnosi između supružnika i odnosi između roditelja i dece. I kod ovih porodica deca ostaju sa roditeljima i posle punoletstva, zbog ekonomske zavisnosti i malih šansi da se osamostale. To je način ponašanja koji u velikoj meri odstupa od uobičajenog u nekim drugim romskim zajednicama u Beogradu, pa tako, na primer, Romi u naselju ispod mosta Gazela uglavnom veoma rano napuštaju roditelje i sami postaju roditelji kao veoma mladi. (Projekat „Popisivanje stanovništva, domaćinstava i objekata ispod mosta Gazela“, 2007.) Medjutim, romska porodica u romskoj zajednici u Rušnjju mnogo više liči na prosečnu srpsku, nego na uobičajenu romsku porodicu u Srbiji. Ova promena ponašanja povezana je sa većim aspiracijama u pogledu osnovnih uslova života nego što ih imaju Romi u naselju Gazela.

Patrijarhalni model u odnosima između partnera i prema deci, koji je zabeležen kao veoma zastupljen u nekim ranijim istraživanjima romske populacije kod nas, u velikoj meri je zamenjen ravnopravnim i solidarnim odnosima između supružnika i demokratskim odnosima prema deci.

Uprkos siromaštvu i skučenom prostoru u kome živi veliki broj članova porodičnog domaćinstva, deca su veoma pristojna, lepo vaspitana i izuzetno draga. Roditelji svu svoju energiju usmeravaju na obezbedjenje porodične egzistencije i zadovoljenje dečjih potreba i kod većine pitanja otvorenog tipa vezanih za životne probleme i želje navode sreću, zdravlje i prosperitet svoje

dece, a najvećim svojim problemom smatraju svoju nemoć da im pomognu u razrešenju problema sa kojima se deca suočavaju zato što su siromašnija od druge dece i zato što su Romi, koje prate uvrežene predrasude i stereotipi.

3. Osnovna društveno-ekonomska obeležja odraslih članova romske zajednice u Rušnju

Struktura odraslih članova domaćinstava prema **obrazovanju** prikazana je u sledećoj tabeli:

Obrazovanje odraslih

ŠKOLSKA SPREMA	BROJ	PROCENAT
Bez škole	22	26
Završen I do IV razred Osnovne škole	7	8
Završen V do VII razred Osnovne škole	15	17
Završena osnovna škola	26	30
Završen I do II razred Srednje škole	4	5
Završena srednja škola	8	9
Nepoznato	4	5
Ukupno	86	100

Tabela 1

Kao što se vidi u tabeli broj 1, polovina ispitivanih Roma u Rušnju nema završenu osnovnu školu, a 35% izjavljuje da je završilo osnovnu školu (uključujući i one koji su započeli, ali nisu završili srednju školu). Samo 9% ispitanika ima završenu srednju školu, a niko nema nikakvo više obrazovanje. Ako uzmemo u obzir rezultate poslednjeg popisa stanovništva Srbije iz 2002., ovi podaci pokazuju da Romi dramatično zaostaju u obrazovanju za prosečnim obrazovanjem stanovnika Srbije. Imajući u vidu

činjenicu da je kod siromašnih populacija obrazovanje jedan od osnovnih puteva za poboljšanje socijalnog položaja, ovo je podatak koji ukazuje na očiglednu potrebu romske populacije za većom društvenom podrškom i brigom tokom školovanja i na neophodnost organizovane i sistematske društvene akcije u obezbedjenju ove podrške.

Na pitanje da li su **pismeni**, 67 ispitanika, odnosno 78% osoba starijih od 18 godina izjavili su da jesu pismeni, a 19 ispitanika, odnosno 22% su se izjasnili kao nepismeni. Iako smo se rešili da postavimo ovo pitanje, ne smatramo ga preterano relevantnim, imajući u vidu činjenicu da pod pismenošću neki ispitanici podrazumevaju samo da znaju da se potpišu, drugi da umeju da čitaju, trećima je neprijatno da kažu da su nepismeni, a koliko je zaista funkcionalno pismenih osoba, to ovakvim istraživanjem ne može da bude utvrđeno, tako da ovaj podatak uzimamo uslovno. Ako ga uporedimo sa podatkom da 26% ispitanika nije ni išlo u osnovnu školu, a još dodatnih osam je završilo samo neki od prva četiri razreda, onda verujemo da funkcionalno nepismenih osoba ima više nego što to pokazuju rezultati odgovora na pitanje o pismenosti.

Što se tiče **zanimanja** odraslih, 33 osobe, odnosno 38% ispitanika, izjasnili su se kao radnici, 34 kao domaćice (40%), 5 je penzionera (6%) i 14 osoba, odnosno 16% izjavilo je da je bez zanimanja.

Zanimanje stanovnika Rušnja starijih od 18 godina

<i>zanimanje</i>	<i>ukupno</i>	<i>radnik</i>	<i>domaćica</i>	<i>penzioner</i>	<i>bez zanimanja</i>
<i>broj</i>	86	33	34	5	14
<i>procenat</i>	100	38	40	6	16

Tabela 2

Na pitanje o **zaposlenosti** (tabela 2), dobili smo sledeće odgovore: samo 18 ispitanika, odnosno 21% izjavili su da su zaposleni, 5 ispitanika, odnosno 6 procenata je penzionera, a čak 63 ispitanika, odnosno 73% je nezaposlenih, a to su upravo oni koji rade privremene i povremene poslove i dovijaju se na različite načine da obezbede normalno funkcionisanje svoje porodice. To su osobe koje najčešće rade najteže fizičke poslove, koji su često u zoni tzv. sive ekonomije, odnosno pored zarade, koja je stvar dogovora i može biti

neredovna, pa i neisplaćena, oni nemaju socijalnu i zdravstvenu zaštitu koja po zakonu pripada regularno zaposlenom stanovništvu. To su često sezonski poslovi koji ne obezbeđuju kontinuiranu zaradu. Da se mnogi od njih bave prikupljanjem sekundarnih sirovina kao osnovnom ili dodatnom zaradom, saznali smo od njihovog lokalnog lidera, a niko od ispitanika nam to nije pomenuo. Pretpostavljamo da se radi o strahu da ne izgube zdravstvenu zaštitu ili socijalnu pomoć, pa su stoga bili nepoverljivi.

Zaposlenost stanovnika Rušnjaja starijih od 18 godina

	zaposleni	nezaposleni	penzioneri	ukupno
broj	18	63	5	86
procenat	21	73	6	100

Tabela 3

Na pitanje koji su im **osnovni izvori prihoda**, tačno polovina ispitanika odgovara da živi od sopstvenog rada, pri tom se često izjašnjavajući da žive „od plate“, 23% ispitanika izjavilo je da budžet porodičnog domaćinstva čine plate i penzije starijih članova domaćinstva, a 27% ispitanika kao svoj isključivi izvor prihoda navodi socijalnu pomoć i to su ljudi koji su invalidi ili su bolesni i očigledno nisu sposobni ni za kakav rad.

Na pitanje o **povremenim poslovima**, kao dopunskoj delatnosti, 30% domaćinstava upotpunjuje porodični budžet povremenim poslovima, kada im se za to ukaže prilika, a to su ili sezonski poslovi, radovi na gradjevini, na primer ili bedinovanje ili prodavanje na pijaci...Ovim poslovima uglavnom se bave ljudi koji primaju socijalnu pomoć.

Na pitanje da li su raspoloženi za dodatno školovanje ili učenje nekog zanata koji bi im omogućio bolju egzistenciju, 58% ispitanika je odgovorilo potvrdno i smatra da bi to bila prava pomoć za njih, 35% su odgovorili odrično i to su uglavnom ljudi stariji od 40 godina ili bolesni, a 7% nisu odgovorili na to pitanje.

Da se radi o romskoj populaciji koja je emancipovanija i u boljem socijalno-ekonomskom položaju od prosečne romske porodice u Srbiji pokazuje i podatak da skoro sve odrasle osobe imaju neki važeći lični dokument, uglavnom ličnu kartu i pasoš, a po neko od odraslih muškaraca ima i vozačku dozvolu.

Na pitanje da li imaju adekvatnu zdravstvenu zaštitu i overene zdravstvene knjižice, velika većina takodje odgovara potvrdno.

4. Starosna struktura dece do 18 godina prema razredu koji pohađaju

Broj dece prema godinama starosti i razredu koji pohađaju ove godine

Godine života	Broj	Razred
Do jedne godine	4	/
2 god.	2	/
3 god.	7	/
4 god.	/	/
5 god.	5	/
6 god.	2	/
7 god.	7	Svi su krenuli u I razred
8 god.	5	4 idu u II razred, jedno dete u specijalnu školu
9 god.	6	2 ide u III razred, 3 idu u II razred, a jedno dete u specijalnu školu
10 god.	6	4 ide u IV razred, jedno dete u III razred, a jedno u specijalnu školu
11 god.	2	Jedno dete ide u III i jedno u IV razred
12 god.	5	Jedno dete ide u VI i četvoro u V razred
13 god.	4	Jedno dete ide u VI i troje u V razred
14 god.	4	Jedno dete ide u V, jedno u VI, jedno u VII i jedno u VII razred specijalne škole
15 god.	3	Jedno ide u osmi razred, dvoje u večernju školu, osmi razred
16 god.	1	Prvi razred gimnazije (vrlo dobar djak)
17 god.	/	/
18 god.	2	Ne idu u školu
Ukupno	65	

Tabela 4

Kao što se može videti iz tabele broj 4, kritični period u školovanju romske dece nastaje već na samom početku osnovnog školovanja i traje tokom čitavog perioda školovanja, a prema podacima o obrazovnoj strukturi starijih

od 18 godina vidimo da mnogi ne uspeju da završe osnovnu školu, koja prema našim zakonima spada u obavezno obrazovanje za sve.

Nedopustivo veliki broj romske dece ponavlja razred, a simptomatično je koliko pohađa specijalnu školu i koji razlozi opredeljuju pedagoge, psihologe i prosvetne radnike da ih tamo raspoređuju.

Pretpostavljamo da deca puno izostaju iz škole, zato što roditelji kažu da po nekad ne mogu da ih puste u školu, jer nemaju šta da obuju ili obuku, zato što mesecima ne mogu da im nabave knjige ili nemaju para da im daju za užinu, a ne žele da se njihova deca u školi osećaju neprijatno, naročito ne žele da se previše razlikuju od druge dece.

5. Osnovne karakteristike stambenog prostora ispitivanih porodica

Stanovnici romskog naselja u Rušnjju žive u stambenim zgradama solidnog kvaliteta, naselje ima osnovnu školu, ali je prilično udaljeno od centra grada, tako da se radi u velikoj meri o jednoj zatvorenoj sredini koja nema mnogo prilike, ni mogućnosti da koristi prednosti koje nudi život u velegradu.

Svi imaju sanitarne prostorije u stanu, kao i priključke na javni vodovod, kanalizaciju i elektrodistributivnu mrežu, samo što neki imaju probleme da namire te svoje obaveze. Što se tiče načina grejanja, uglavnom se greju na šporet ili neko drugo grejno telo na čvrsto gorivo i kao gorivo koriste drva. U svim stanovima je bilo prijatno toplo i ugodno. Nameštaj je skroman, ali su stanovi uredni.

Prosečna šestočlana (5,8 članova) porodica, međjutim, živi u veoma skučenom stambenom prostoru, u stanu prosečne veličine od četrdesetak kvadrata, tačnije 7.3 kvadratna metra po članu domaćinstva.

Što se tiče stambenog statusa, skoro 2/3, tačnije 65% ispitivanih domaćinstava živi u svom sopstvenom stambenom prostoru, a 35% žive kao podstanari.

6. Zaključak

Generalno, ono što je primećeno kao najveći problem romske populacije i ovde se ispoljava kao najizraženiji, a to je - nedovoljna obrazovanost. Ona se očituje u obrazovnoj strukturi odraslog stanovništva, koje zbog toga radi najteže i najmanje plaćene poslove i ne uspeva da se bolje integriše u širu društvenu zajednicu i napreduje na društvenoj lestvici. Veoma je indikativan podatak da je 58% odraslih Roma raspoloženo da stekne neka znanja i veštine koje bi im omogućile lakše zaposlenje i poboljšale ekonomsku situaciju. Organizovanje edukativnih kurseva bilo bi od izuzetne koristi, naročito za ovu romsku populaciju, zbog samih njenih već navedenih karakteristika.

U odnosu na uobičajenu predstavu koju imamo o Romima, ovo istraživanje pokazuje da su se stanovnici romske zajednice u Rušnju ipak malo pomakli s mrtve tačke i prihvatili neke društvene vrednosti i obrasce ponašanja šire društvene zajednice. Verovatno uz velike lične napore, neki uspevaju da obezbede sebi i svojoj deci elementarne uslove za skroman život. I svi prepoznaju da je obrazovanje dece značajno i doživljavaju ga kao jedini put u njihovu bolju budućnost. Ipak, primećena je visoka tolerantnost i nemar roditelja prema izostajanju dece iz škole.

Pošto je istraživanje očigledno pokazalo da romska deca imaju puno problema u savladavanju školskog gradiva, pomoć u tom smislu bila bi im veoma dragocena. Ono što je najurgentnije, s obzirom na to da se bliži kraj prvog polugodišta, je da im se što pre nabave udžbenici i ostala neophodna nastavna sredstva. Radionice koje planiramo da radimo sa njima takodje bi u početku morale da se usmere na pomoć u savladavanju školskog gradiva. Takodje bi trebalo uspostaviti dobru saradnju sa njihovim pedagogima i nastavnicima i utvrditi prave uzroke njihovog lošeg uspeha u školi, čestih ponavljanja razreda kao i neopravdano velikog udela romske dece u specijalnim školama.

Procenjujemo da ćemo sa populacijom Roma u Rušnju moći da uspostavimo dobru saradnju, da uspešno pomognemo da se unapredi i oživi ova zajednica i da postane model i primer dobre prakse i za druge romske zajednice u Srbiji.